

- Коржик В. (2002): Буковина для всіх. Маршрутами екотуризму (довідник-путівник). Чернівці: Зелена Буковина. 1-122.
- Коржик В.П., Скільський І.В. (2000): Тваринний світ. - Навчально-краєзнавчий атлас Чернівецької області. Львів: Вид-во наук.-техн. лр. 13.
- Коржик В.П., Чорней І.І., Буджак В.В., Скільський І.В. (2001): Розширення території національного природного парку "Вижницький" за кластерним принципом: доцільність, необхідність, модельність (на прикладі регіону Буковинських Карпат). - Запов. справа в Україні. 7 (1): 70-90.
- Красная книга СССР. Редкие и находящиеся под угрозой исчезновения виды животных и растений / Ред. А.Г. Банников. М.: Лесн. пром-сть., 1978. 1-460.
- Красная книга СССР. Редкие и находящиеся под угрозой исчезновения виды животных и растений (изд. второе, перераб. и доп.) / Ред. А.М. Бородин. М.: Лесн. пром-сть., 1984. 1: 1-392.
- Кузьмин С.Л. (1991): Тритоны Карпат. - Природа. 4: 94-95.
- Куриленко В.Е., Вервес Ю.Г. (1998): Земноводные и пресмыкающиеся фауны Украины (справочник-определитель). К.: Генеза. 1-208.
- Кушнирук В.А. (1963): О биологии карпатского тритона (*Triturus montandoni* Boul.). - Зоол. журн. 42 (2): 300-302.
- Кушнірук В.О. (1965): До біології альпійського тритона. - Флора і фауна Українських Карпат. Тези міжвуз. ювіл. конф., присвяч. ХХ-річчю заснув. Ужгор. ун-ту. Ужгород. 84-85.
- Лакин Г.В. (1990): Биометрия. М.: Высшая шк. 1-352.
- Лапач С.Н., Чубенко А.В., Бабич П.Н. (2000): Статистические методы в медико-биологических исследованиях с использованием Excel. К.: МОРИОН. 1-320.
- Місюра А.М., Гассо В.Я., Булахов В.Л. та ін. (2002): Деякі показники екології хвостатих земноводних регіону Українських Карпат. - Гори і люди (у контексті сталого розвитку). Мат-ли міжнар. конф., присвяч. міжнар. року гір (м. Рахів, 14-18 жовтня 2002 року). Рахів. 414-416.
- Никитенко М.Ф. (1957): Материалы к фауне земноводных Советской Буковины. - Научн. ежег. за 1956 год / Чернов. госуд. унив. Черновцы. 1 (2): 115-120.
- Никитенко М.Ф. (1959): Земноводные Советской Буковины. - Животный мир Советской Буковины. Черновцы: ЧГУ. 160-205. (Тр. экспед. по компл. изуч. Карпат и Прикарпатья (серия биол. наук). 7).
- Парникоза И.Ю., Годлевская Е.В., Шевченко М.С., Иноземцева Д.Н. (2005): Фауна Украины: охранные категории (справочник). К.: КЭКЦ. 1-60.
- Писанец Е.М. (2005): Фауна амфибий Украины: вопросы разнообразия и таксономии. Сообщение 1. Хвостатые амфибии (Caudata). - 3б. праць Зоол. музею. К. 37: 85-99.
- Писанец Е.М. (2006): Фауна амфибий Украины: вопросы разнообразия и таксономии. Сообщение 2. Бесхвостые амфибии (Anura). - 3б. праць Зоол. музею. К. 38: 44-79.
- Природа Чернівецької області / Ред. К.І. Геренчук. Львів: Вища шк., 1978. 1-160.
- Редкие и исчезающие растения и животные Украины (справочник) / Ред. К.М. Ситник. К.: Наук. думка, 1988. 1-256.
- Руководство к изучению земноводных и пресмыкающихся / Ред. Н.Н. Щербак. К., 1989. 1-172.
- Скільський І. (1994): Зоологічна "Terra inognita". - Зелені Карпати. 3-4: 19.
- Скільський І.В. (2001): Раритетна фауна заказника "Лунківський" (Чернівецька область). - Зоологічні дослідження в Україні на межі тисячоліть. Тези Всеукр. зоол. конф. Кривий Ріг: ІВІ. 167-168.
- Скільський І.В. (2002): Фауна Буковини та проблеми її охорони. - Екологічні проблеми Буковини (навчальний посібник). Чернівці: Зелена Буковина. 103-115.
- Скільський І.В. (2004): Фауна хребетних Чернівецької області (сучасний стан, раритетні види). - Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки. Перспективи формування Пан'європейської Екологічної мережі. Мат-ли Третьої Міжнар. наук. конф. (м. Чернівці, 21-22 квітня 2004 року). Чернівці: Зелена Буковина. 235-251.
- Таращук В.І. (1959): Земноводні та плазуни. К.: Вид-во АН УРСР. 1-247. (Фауна України. 7).
- Хлус Л.Н., Хлус К.Н. (2002): Изучение изменчивости наземного моллюска *Helix lutescens* с применением факторного анализа. - Поволжский экологический журнал. 1: 53-60.
- Червона книга України. Тваринний світ / Ред. М.М. Щербак. К.: Укр. енцикл. ім. М.П. Бажана, 1994. 1-464.
- Червона книга Української РСР / Ред. К.М. Ситник. К.: Наук. думка, 1980. 1-504.
- Чередарик М.І., Хлус Л.М., Скільський І.В. (2001): Рідкісні тварини Буковини та проблеми їх охорони. Сторінки Червоної книги України. Чернівці: Золоті литаври. 1-176.
- Чорней І.І., Буджак В.В., Скільський І.В. (2001): Флора і фауна заповідного урочища "Павлюково" (Черновицкая область): современное состояние раритетных видов. - Заповедники Крыма на рубеже тысячелетий. Мат-лы республ. конф. (27 апреля 2001 года, Симферополь, Крым). Симферополь. 125-127.
- Чорней І.І., Скільський І.В., Буджак В.В., Гаврилюк В.О. (2002): Екомережа Буковинських Карпат: основні структурні елементи та їх характеристика. - Наук. вісник Чернів. ун-ту. Чернівці: Рута. 144: 227-235.
- Чорней І.І., Скільський І.В., Коржик В.П., Буджак В.В. (2001): Заповідні об'єкти Буковини загальнодержавного значення як основа регіональної екологічної мережі. - Запов. справа в Україні. 7 (2): 73-98.
- Шнаревич И.Д., Никитенко М.Ф. (1957): Эколого-географическая характеристика фауны позвоночных Советской Буковины. - Научн. ежег. за 1956 год / Чернов. госуд. унив. Черновцы. 1 (2): 98-107.
- Щербак Н.Н., Щербань М.И. (1980): Земноводные и пресмыкающиеся Украинских Карпат. К.: Наук. думка. 1-268.
- Ющенко О. (1982): Разом з нами на планеті. - Рідна природа. 2: 42-45.
- Яременко И.И. (1959): Материалы к видовому составу и экологии амфибий Прикарпатья. - Науч. зап. Ужгор. ун-та. Ужгород. 40: 85-88.
- 2004 IUCN Red List of Threatened Species. A Global Species Assessment. Gland-Cambridge: IUCN, 2004. 1-191.
- Dandova R., Weidinger K., Zavadil V. (1998): Morphometric variation, sexual size dimorphism and character scaling in a marginal population of montandon's newt *Triturus montandoni* from the Czech Republic. - Italian J. Zoology. 65 (4): 345-353.
- Gillett L. (1990): The Reptiles and Amphibians of Poland. - British Herpetological Society Bulletin. 31: 36-38.
- Halliday T.R. (1977): The courtship of European newts: an evolutionary perspective. - The reproductive biology of amphibians. New York: Plenum Press. 185-232.
- Michalak P., Grzesik J., Rafinski J. (1997): Tests for Sexual Incompatibility between Two Newt Species, *Triturus vulgaris* and *Triturus montandoni*: No-Choice Mating Desing. - Evolution. 51 (6): 2045-2050.

НОВІ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ РІДКІСНИХ ВИДІВ ЛУСКОКРИЛИХ (LEPIDOPTERA: ENDROMIDAE, SPHINGIDAE, NOCTUIDAE, ARCTIIDAE) В УКРАЇНІ

З.Ф. Ключко, І.Г. Северов

Інститут зоології ім. І.І. Шмальгаузена

Поширення та екологічні особливості рідкісних та зникаючих видів лускокрилих в умовах України вивчено зовсім недостатньо. В основу нашої публікації по-

кладено збори І.Г. Северова в околицях м. Білгород-Дністровський Одеської обл. у 1985–1989 рр., його ж матеріали з околиць міст Рубіжне та Северодонецьк,

також результати зборів Ю.І. Савкіна, Г.Г. Браїлко, З.Г. Ласман, О.В. Пака, В.Ю. Стусика, Ю.Ф. Сови в інших пунктах Луганської та Донецької областей (1989–2005 рр.), матеріали З.Ф.Ключко, зібрані на протязі більш ніж 40 років (1962–2006) у Луганському природному заповіднику та в інших заповідниках України.

***Endromis versicolora* (Linnaeus, 1758):** лісництво Перкалб Вижницького р-ну Чернівецької обл., 3 екз., 18.05.2003 (Ключко). Вид вперше знайдено в Українських Карпатах.

***Marumba quercus* ([Denis & Schiffermüller], 1775):** Білгород-Дністровський, 8 екз., 5–12.06.1988 (Северов); с.Давидо-Нікольське Краснодонського р-ну, 2 екз., 5.06.1998 (Савкін); смт Станично-Луганське, самець, 7.06.2000 (Стусик).

***Acherontia atropos* (Linnaeus, 1758):** Білгород-Дністровський, 2 екз., 28.06.1988, 10.09.1987; м. Ізюм Харківської обл., 1 екз., 6.07.1997; Луганськ, 1 екз., 25.06.1962 (Северов).

***Hemaris tityus* (Linnaeus, 1758):** Рубіжне, 1 екз., вдень 5.05.1997 (Северов).

***Hemaris croatica* (Esper, 1779):** смт Біле Лутугинського р-ну Луганської обл., 3 екз., 28.05–8.06.1995 (Савкін).

***Proserpinus proserpina* (Pallas, 1772):** Білгород-Дністровський, 1 екз., 21.05.1987; Северодонецьк, 1 екз., вдень 2.06.1987; с. Замуловка поблизу Северодонецька, 1 екз., вдень 30.05.1998; Рубіжне, 1 екз., 29.05.2005 (Северов).

***Sphingonaepiopsis gorgoniades* (Hübner, 1819):** смт Анновка поблизу м. Брянка, 1 екз., в сутінках 21.05.1998 (Савкін).

***Catocala sponsa* (Linnaeus, 1767):** часто зустрічалась вдень поблизу оз. Линево в Кремінському лісництві Луганської обл. 25–27.07.1996, масово вдень в той же час в м. Рубіжне, також відмічено 5 екз. в околицях Рубіжного, на світло, 17.07.2004 р. Вдень між 10–17 годинами метелики жилилися соком тополь, вночі на світло летіли поодинокі особини. Зауважимо, що в 2005–2006 рр. на Луганщині ця стрічка траплялася вкрай рідко (Глотов, Євтушенко, 2005; Ключко и др., 2006).

***Catocala fraxini* (Linnaeus, 1758):** Рубіжне, самець та самка, 10.07.1996 і 21.07.1995 (Браїлко, Ласман); Северодонецьк, 1 екз., вдень 31.08.1993 г. (Северов); зап. Стрільцівський степ, 2 екз., 14–17.08.2006 (Северов); 4 екз., с. Брусівка Краснолиманського р-ну Донецької обл., 6.08.2005 (Сова). Вперше знайдено на Луганщині. Метелика виявлено також в Осинівському заказнику біля с. Осинове Новопсковського р-ну (особ. повідомлення С.В. Глотова).

***Periphanes delphinii* (Linnaeus, 1758):** Білгород-Дністровський, 6 екз., 4.06.1988, 28.06.1988, 1.07.1988, 23–25.07.1988; околиці Рубіжного, 3 екз., 15.06.2001, 3.08.2002, 30.07.2005; Стрільцівський степ, 3 екз., 18–23.07.2006 (Северов).

***Cucullia argentina* (Fabricius, 1787):** Білгород-Дністровський, 1 екз., 5.06.1987; околиці Рубіжного, 1 екз., 7.06.1996, 1 екз., 20.06.1997, 1 екз., 07.2001; околиці Северодонецька, 1 екз., 2.06.1998 (Северов).

Біля крейдяних виходів поблизу с. Могриця Сумського р-ну, самка, 10.05.1996 (Говорун). Вперше відмічено в Сумській обл.

***Cucullia magnifica* Freyer, 1840:** Рубіжне, самець, 16.08.2001 (Северов).

***Cucullia nderiensis* Herrich-Schäffer, 1855:** Рубіжне, самець та 2 самки, 5.04.2001 і 06.2001 (Северов). Вид описано зі Східної Росії (так на етикетці), його вважають за одну з найрідкісніших каптурниць, вперше знайдено в Україні (Ronkay & Ronkay, 1994).

***Stauropora celsa* (Linnaeus, 1758):** Рубіжне, 4 екз., 10.09.2003; там же, 20 екз. (самці та самки), 10–23.09.2002; Северодонецьк, 1 екз., 12.09.1974, там же, 15.09.1986, 1 екз.; с. Гречишкино Новоайдарського р-ну, 12 екз., 12.09.2002; Стрільцівський степ, 4 екз., 26.08–8.09.2006 (Северов, Ключко). Знайдений також в Станично-Луганському зап. (Ключко, Шешурак, 2005), біля с.Могриця Сумського р-ну, 1 екз., 16.09.1995 (Говорун).

***Panchrysia aurea* (Hübner, [1803]):** Рубіжне, самець, 25.06.1999; Стрільцівський степ, 1 екз., 25.07.2006 (Северов).

***Asteroscopus sphinx* (Hufnagel, 1766):** м. Тошківка Первомайського р-ну, 6 екз., 14–16.10.2002; Давидо-Нікольське, 1 екз., 10.10.2001, зрідка. Найближче місцезнаходження в Україні – с. Гайдари Зміївського р-ну Харківської обл.(Ключко и др., 2001).

***Chortodes extrema* (Hübner, [1809]):** Білгород-Дністровський, 1 екз., 11.06.1986 (Северов) (визн. Матов). Друге місцезнаходження в Україні, досі був знайдений в Деснянсько-Старогутському національному парку Сумської обл. (Ключко, Будашкин, Герасимов, 2004); в Румунії виявлено в дельті р. Дунай та Карпатах (Rakosy, 1997). Ареал виду включає Європу, Центральну Азію, Алтай.

***Cardezia hartigi* (Prenzan, 1981):** Білгород-Дністровський, самка, 3.07.1986. Зустрічається у приморських засоленних біотопах.

***Polia serratilinea* (Treitschke, 1825):** Білгород-Дністровський, самець, 15.07.1987 (Северов). Друга знахідка в Україні, самця було спіймано у заплавному лісі біля с. Дронівка Артемівського р-ну Донецької обл. 15.06.1998 (Ключко и др., 2001). В Центральній Європі зустрічається локально в Альпах та на Балканах, східна популяція заселяє степи у Приураллі (Hacker et al., 2002).

***Conisania leineri* (Freyer, 1836):** Рубіжне, самець, 06.1994 (Северов) (визн. Ключко, Матов). Західнопаlearктичний степовий вид, досі в Україні знайдений у зап. Стрільцівський степ та південних передгір'ях Карпат (Ключко и др., 2001).

***Euxoa diaphora* Boursin, 1928:** Білгород-Дністровський, самець, 21.08.1986 (Северов); Кінбурнська коса біля с. Покровка Миколаївської обл., самка, 20.07.2004 (Говорун) (визн. Ключко). Досі в Україні була відома з м. Цюрупинськ (раніше Алешки на Дніпрі) Херсонської обл. та Криму (Керч, Севастополь). Зустрічається локально та зрідка, переважно на піщаних ґрунтах. Східносередземноморський вид (Ключко и др., 2001).

***Callimorpha dominula* (Linnaeus, 1758):** Рубіжне, самець, 21.06.2002, самка, 14.06.2005 (Северов, Ключко).

***Callimorpha quadripunctaria* (Poda, 1761):** Северодонецьк, понад 100 екз, вдень 10.07.1994; там же, 40 екз., 11–14.07.2001; Рубіжне, 3 екз., 10–27.07.1999; там же, 1 екз., 25.07.2005; Стрільцівський степ, 4 екз., 13–16.08.2006 (Северов).

Наведені вище дані слід врахувати при підготовці нового видання “Червоної книги України”.

Автори висловлюють щирю подяку Г.Г. Браїлко, А.В. Говоруну, З.Г. Ласман, О.В. Паку, Ю.І. Савкіну, В.Ю. Стусику, Ю.Ф. Сові за передані матеріали.

Література

Глов С.В., Євтушенко Г.А. (2005): Знахідки комах занесених до Червоної книги України в Осинівському заказнику (Луганська область).

- Загальна і прикладна ентомологія в Україні. Тези допов. наук. ентом. конф., присвяч. пам'яті В.Г. Доліна (15–19 серпня 2005 р., м. Львів). 56–57.

Ключко З.Ф., Будашкин Ю.И., Герасимов Р.П. (2004): Новые и малоизвестные виды совок (Lepidoptera) фауны Украины. - Вестн. зоологии. 38 (1): 94.

Ключко З.Ф., Магов А.Ю., Северов И.Г. (2006): К фауне совок (Lepidoptera: Noctuidae s.l.) Луганской области (Украина). - Эверсманния. 5: 24–35.

Ключко З.Ф., Плющ И.Г., Шешурак П.Н. (2001): Аннотированный каталог совок (Lepidoptera, Noctuidae) фауны Украины. Киев. 1–882.

Ключко З.Ф., Шешурак П.Н. (2005): Краткий обзор фауны совок (Lepidoptera, Noctuidae) Луганской области Украины. - Биоразнообразие Луганского природного заповедника НАН Украины. 36. науч. прашь Луганського нац. аграр.ун-ту. 56 (79): 148–171.

Червона книга України. Тваринний світ. Київ: Укр. енциклопедія, 1994. 1–464.

Fibiger M. (1993): Noctuidae Europaeae. Noctuidae II. Vol. 2. Soro, Entomological Press. 1–230.

Hacker H., Ronkay L., Hreblyay M. (2002): Noctuidae Europaeae. Hadeninae I. Vol. 4. Soro, Entomological Press. 1–419.

Rakosy L. (1997): Die Noctuiden Rumäniens (Lepidoptera, Noctuidae). Linz. 1–648.

Ronkay L., Ronkay G. (1994): Noctuidae Europaeae. Vol. 6. Cuculliinae I. Soro: Entomological Press. 1–282.

ДВОПАРНОНОГІ ТА ГУБОНОГІ БАГАТОНІЖКИ ПРИРОДНОГО ЗАПОВІДНИКА “МЕДОБОРИ”

М.Г. Чорний

Канівський природний заповідник

Природний заповідник “Медобори” створений у 1990 р. Він складається з двох частин – власне Медоборів (9454 га) і філіалу “Кременецькі гори” (1000 га).

Територія заповідника знаходиться переважно в межах товтрової гряди, в найбільш залісненій її частині. Товтри складені вапняками, які в значній мірі перекриті лесовидними суглинками, але нерідко виступають ґрунтоутворюючими породами. Відносні висоти в південній частині сягають 180 м, як правило 50–100 м, абсолютні – від 230 м над рівнем моря (р. Збруч) до 415 м (г. Бохиг).

Заповідник має досить складну конфігурацію і складається із 20-ти ізольованих ділянок. При створенні заповідника до нього ввійшли всі державні ліси товтрової пасма та його околиць в межах Тернопільської області на протязі майже 30 км. Між ділянками заповідника знаходяться, здебільшого, девастовані землі (рілля, населені пункти та ін.).

Припідняте положення та напрямок простягання “Медоборів” утворюють специфічні мікрокліматичні умови, сприятливо впливають на зволоження і термічний режим. Тут найбільш м'які зими (середня температура січня –3°C) і помірно тепле літо (середня температура липня +18°C), значні річні суми опадів (620 мм). Різноманітність експозицій і крутизни схилів сприяють формуванню багатоглої флори і рослинності. У ґрунтовому покриві переважають сірі суглинкові ґрунти на лесах, лесовидних суглинках та делювії вапняків.

Найбільші площі в заповіднику “Медобори” займають ліси – 93,7 % (Онищенко, 1997). За складом це переважно широколистяні дубово-грабові, грабово-дубово-ясеневі ліси. Значні площі займають похідні гра-

бово-букові і грабові ліси. Природні букові ліси тут ростуть на східній межі ареалу.

Склад лісів дуже різноманітний. У деревостані панують дуб і граб. Поряд з ними ростуть дуб скельний, ясен, явір, бук, клен гостролистий, липа серцелиста, черешня, в'язи, береза, осика тощо. У підліску переважають бруслина бородавчаста та європейська, ліщина звичайна, свидина кров'яна, глід, трапляються смородина чорна, агрус відхилений. Трав'яний покрив має різну густоту залежно від типу лісу та зімкнутості деревостану. Його утворюють яглиця звичайна, осока волохиста, підмаренник запашний з участю копитняку європейського, зірочника ланцетолистого, підлісника європейського, анемони жовтецевої та дібрової, герані, фіалки, рівноплідника рутвицелистого, медунки темної, купини багатоквіткової та ін.

Дані про фауну багатоніжок Подільських Товтр і Західного Поділля в цілому носять фрагментарний характер. Зокрема, перші 6 видів диплопод (*Polydesmus complanatus* Latz., *Julus terrestris* L., *Strongylosoma stygmatosum* n.sp., *Glomeris pustulata* Latz., *G. lepida* n. sp., і *Polyxenus lagurus* Latz.) для Волині і Поділля відмітив Айхвальд (Eichwald, 1830). Три види хілопод і сім видів диплопод із околиць Кам'янець-Подільська і Радомишля описав Г. Бельке (Belke, 1859, 1866).

Дані про фауну міріпод природного заповідника “Медобори” взагалі відсутні.

Тому метою нашої експедиції, яка відбулася 25–28.07.2005 р., було проведення первинної інвентаризації двопарноногих (Diploroda) та губоногих (Chilopoda) багатоніжок природного заповідника “Медобори”.